

sal volt-e Ibsen Némethre, miként Kocsis Rózsa állítja? A „klasszikusan tömör, zárt négyfelvonásosok” után valóban „az epizálás felé” hajlanak drámái, de közben megannyi modernizálási kísérlet. A Németh László-i drámai eszménytől („az igazság vállalásának és kimondásának tragikus igénye”) a történeti drámák dramaturgiájáig jó néhány fontos megfigyelése van Kocsis Rózsának. Óvakodik a Németh-drámákkal kapcsolatos makacs előítéletektől, nem bonyolódik bele a művek játszhatóságának, illetve színpadképtelenségének kérdésébe. Öntörvényű műalkotás számára minden dráma, de az értékeket se mossa egybe. (A *Colbert* például szerinte sem éri el a legjobb drámák színvonalát.)

Hosszú évek szorgalmas munkája van Kocsis Rózsa könyvében, s ez mindenképpen elismerést érdemel. Mindent elolvastott, a bő jegyzetanyag, a hivatkozások bizonyítják, hogy a szerző figyelmét a Németh-kutatás egyetlen újabb eredménye sem kerülte el. (Olykor túlságosan is támaszkodik rájuk.) Nagy erénye munkájának az alaposág, az anyag világos elrendezése, az áttekinthetőség. Szüntelenül műközelben van Kocsis Rózsa, könyvéből elsősorban az elemzések emelkednek ki. (Emlékeztet az *Emberi színjáték*, az *Iszony* és néhány dráma – a *Vásárhelyi trilógia*, a *Galilei* – értelmezése.) Az *Akasztófavirág* című kis-

regényt elsőként elemzi a Németh-szakirodalomban. Kocsis Rózsa könyve az igényes ismeretterjesztés és bizonyos tudományos részletmunkák közzététele között ingadozik. Ez utóbbira jó néhány olyan példa hozható, mint az *Irgalom* és Tolsztoj *Feltámadásának* összehasonlító vizsgálata. Kocsis Rózsa otthon érzi magát az ilyen párhuzamos elemzésekben, meggyőzően mutatja ki a két regény eszmekörének azonosságát, a „jelki feltámadás” és „az irgalmat gyakorló példamemberség” közös vonásait. Targyszerű elemzéseiben olykor a kelleténél jobban részletezi a művek közölnivalóját, a tartalomelmondással sem fukarkodik.

Arányosan, hitelesen jellemzi Kocsis Rózsa a teljes szépírói életművet. Ha az átfogó központi gondolatra jobban ügyel, következetesebben, szigorúbban összpontosít, akkor kevesebb olyan része lenne munkájának, mely valójában a Németh-szakirodalom eddigi eredményeinek – kétségtelenül színvonalas – összefoglalása. Persze ezek a kitekintések, összegzések is – például tanárok, diákok számára – megbízható eligazítások lehetnek. A bírálatként elmondottak nem kérdőjelezhetik meg e könyv hasznosságát, csupán arra emlékeztetnek, hogy irodalomtörténetírásunk itt nem állhat meg.

Olasz Sándor

Bónis György: Révay Péter. Akadémiai K. Bp. 1981. 113 l. (Irodalomtörténeti Füzetek 104. sz.)

Révai Péter munkássága sohasem tartozott a tudományos kutatás divatos témái közé. Szilágyi Sándor *Révay Péter és a szent korona (1919–1922)* című dolgozata százhat évvel ezelőtt, 1875-ben jelent meg, és teljességre nem törekedve, Révay pályájának főként a Bethlen-korszakra eső részét tárgyalta. Közül negyven esztendeje annak is, hogy Eckhardt Sándor *Magyar szónokképzés a XVI. századi Strasszburghban* című tanulmányában Révay Péter Johannes Sturm iskolájában végzett tanulmányait feltérképezte. A történettudományi kutatások évtizedekkel korábbi módszere és látásmódja érvényesül Bartoniek Emma *Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből* című posztumusz művének Révay Péterről szóló bekezdéseiben is. Ezért nagyon időszerű és hasznos Bónis György kismonográfiája, melyben Révay Péternek, államelméleti irodalmunk egyik úttörőjének életét és műveit feldolgozta.

E feladat megoldására államelméleti, jogtörténeti, a jogi írásbeliség problémáira és a jogtudó értelmiség kialakulására vonatkozó eredményes kutatásai szinte kijelölték Bónis Györgyöt.

Könyve három részből áll: az első Révay Péter életét, a második műveit mutatja be és elemzi, a harmadik pedig függelék, mely négy dokumentumot tartalmaz. Az életrajzi rész három fejezetben Révay ifjúkorát és tanulmányait, Mátyás főherceggel való kapcsolatát és koronaöri tevékenységét mutatja be. A műveit tárgyaló második rész fejezetei mindenekelőtt a szent koronáról szóló két művét, majd a *De Monarchia*-t elemzi, továbbá Révaynak a tacitizmushoz és Justus Lipsiushoz fűződő kapcsolatát tárgyalja. A függelékben találjuk Révay Péter Justus Lipsiushoz írt levelét, a szent korona öreinek kívánságait; azokat az utasításokat, melyeket a koronaörök: Révay Péter és Pálffy István fogalmaztak meg a pozsonyi vár parancsnokának; végül Révay Péter Thurzó Györgyhez szóló levelét, melyben egyebek között megírja, hogy a szent koronáról írt művének két példányát megküldi.

Bónis György kutatásai nyomán Révay Péter életéről, jelleméről, műveiről, politikai felfogásáról, történelemszemléletéről minden eddiginél részletesebb, élethűbb kép bontakozik ki előttünk: Révay Péter nem alkotott egységes gondolatrendszert. Eszménye a mérsékelt abszolutizmus volt. Lipsius bölcseletének hatása alatt mindenkor kompromisszumos megoldásokra törekedett. Óvakodott attól, hogy fontos kérdésekben egyértelműen állást foglaljon. Irtózott a politikai viszályoktól. A tacituzmusig nem jutott el. Szavát leghatározottabban a háború és béke kérdésében, továbbá a törökellenesség ügyében emelte fel. Mindenféle háborút, a vallási jelszóval folytatott öldöklést is elítéli, mert a kereszténység erőinek megoszlását látja benne. A törökbarátságot pedig mindennél károsabbnak tartja, mert a Szapolyaiak sorsából azt szűrte le, hogy a törökbarátság „rút szolgálóra vezet”. Érezhetően kevés megértést mutat Révay az erdélyi politika: Bocskai István és Bethlen Gábor koncepciója iránt.

Bónis György kismonográfiája Révay Péter minden életszakaszával és valamennyi művével kapcsolatban számos ismeretlent vagy eddig kéllőképpen nem méltatott adatot, összefüggést tár fel. A szakirodalom és a nyomtatott források feldolgozásán túl, Bónis György szerteágazó, igen értékes levéltári kutatásokat végzett. Ennek köszönhetjük, hogy Révay Péter ifjúkora, családi körülményei, valamint Bécsben és Strasszбургban végzett tanulmányai oly hitelesen rajzolódhatnak ki előttünk. Különösen becses forrás az a három kötetes, mintegy 1300 folio terjedelmű kézirat, mely Révaynak bécsi tanulmányai során készített jegyzeteit tartalmazza.

Meggyőző és igen tanulságos, ahogyan Bónis György Révay szentkoronáról szóló műveinek geneziséét megrajzolja. Rámutat arra, hogy Révay munkájának alap gondolata csírájában már 1608-ban, koronaórré választásakor benne munkált, és tényleges megszületésében Jeszenszky János és Berger Illés játszott ösztönző szerepet.

Értekes és fontos munkát végzett Bónis György, amikor Révay Péter életét, koronaóri tevékenységét, történetírói működését, történelemszemléletét eredményes, új levéltári kutatásokra építve átfogóan megrajzolta. Eredményei, következtetései hozzásegítenek bennünket ahhoz, hogy a 16. század végén, a 17. század elején lejátszódó politikai eseményeket, az államelméleti gondolkodás, a történetírás és az irodalom problémáit árnyaltabban érzékelhessük és értékelhessük.

Tárnóc Márton

R. Várkonyi Ágnes: Magyarország keresztútjain. Tanulmányok a XVII. századról. Bp. 1978. Gondolat K. 430 l.

Európa XVII. századi arculata számos új vonással gazdagodott, sőt átférmálódott az utóbbi évtizedek megújuló nemzetközi kutatásai nyomán. Ez jellemző a XVII. századi Magyarország történeti képének átalakulására is, arra a megindult s tartós folyamatra, amelyben a szerző tanulmányainak, „műhelymunkájá”-nak élesztő és ösztönző hatása különösképpen megnyilvánult. Ennek méltatása vagy értékelése a szorosabban vett szakkritikára tartozik.

De R. Várkonyi Ágnes munkássága tanulságol szolgál a társadalomtörténet művelődéstörténeti ágazatai művelőinek is. Azt is mondhatnánk, hogy kötetbe gyűjtött tanulmányai és – a művelődéstörténeti tudatformákra is kitékintő – más írásai kedvezően befolyásolták a korabeli Magyarország régről örökölt s szemléleti torzításoktól nem mentes művelődéstörténeti képének átférmálására, a korszak föltárására, jobb megismerésére irányuló újabb kutatásokat. Elsősorban a magyarországi és erdélyi történeti fejlődés összképére vonatkozó, a vesztfáliai békétől a XVII. és XVIII. század fordulója közti fél évszázad sorskérdéseit érintő tanulmányokról van szó, amelyek a hazai barokk művelődéstörténeti korszak vizsgálatának lényegi, szemléleti, módszerbeli kérdéseivel kapcsolatosak.

A bevezető tanúsága szerint a szerző kutatásai a nemzeti tudatformák kérdésköréből indultak ki, hogy a gazdasági alapokig lehatolva, s onnan más szférába térve, „a politikai eseményekben, az állami intézmények körül, a gazdaságpolitika, társadalompolitika küzdőterein keresztül keressék az érdek és az eszmék bonyolult kölcsönhatásainak megnyilvánulásait”. Érintkezési pontok adódnak a történészek és irodalomtörténészek ama törekvéseiből, hogy a XVII. századi társadalom tudatvilágának vizsgálatában, a kor ideológiai problémáinak tisztázásában, közösen próbálják feltárni a nemzeti tudatformák reális társadalmi és politikai tartalmát. A történész eredményei a kor mélyebb összefüggései felé terelik az irodalomtörténész figyelmét, s a XVII. századi magyarországi történelmi fejlődés tendenciáinak jobb megértése útján kölcsönösen elősegíthetik a művelődéstörténeti tudatformák elmélyültebb tanulmányozását.

Főleg a kötet első tematikai egységét, az állam, a Habsburg udvar s a birodalmi gazdaságpolitika problémáit követő két nagyobb tanul-